

КРИМИНОЛОГИЙН ОНОЛ, ПРАКТИКИЙН ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

ИНТЕРНЭТИЙН ХЭРЭГЛЭЭ БА ДЭЛХИЙН ЗАРИМ УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИНД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Т.Туяа

*Цагдаагийн сургуулийн сургалтын
арга зүйч, цагдаагийн дэд хурандаа*

Монгол Улсад и-мэйлийн үйлчилгээг нэвтрүүлж, Датаком ХХК сүлжээний холболтыг 1994 оноос эхлүүлсэн бөгөөд улмаар 1996 оны 1 дүгээр сарын 17-ны өдрөөс Монгол Улс 24 цагийн интернэтийн сүлжээнд холбогдсон.¹

Мэдээллийн технологийн салбарт гарч буй мэдээлэлжүүлэлтийн хүрээн дэх шинэчлэл, хувьсалын үр дүнд интернэт нь дэлхийн хүн амын өдөр тутмын хэрэглээ болж, интернэт сургалт, хурал, хэлэлцүүлэг, худалдаа, электрон шууданг ашиглаж байна.

"Мэдээллийн технологи" гэж компьютер, харилцаа холбооны сүлжээ ашиглан цахим өгөгдлийг үүсгэх, боловсруулах, хадгалах, дамжуулах, солилцох, үйлчилгээ үзүүлэх, бусад тоног төхөөрөмжтэй холбогдох бүхий л үйл ажиллагаа юм.

Интернэт нэвтэрснээр HTML (Hyper Text Markup Language), Web, Server, Router, Host, Client, Cloud, Connection зэрэг ойлголт гарч ирснээр хэрэглэгчдийн хоорондын утастай болон утасгүй интернэтийг байнгын цахим орчин дахь харилцаа өргөжин тэлэхийн хэрээр эрх зүйн орчин бий болсон. Иймд интернэтийн мэдээлэл нь эрх зүйн салбарын дараах орчин хүрээнд нэвтэрч эхлээд байна.

- Электрон шуудангаар харилцах;
- Цахим болон тоон гарын үсэг;
- Хууль тогтоомжийн системчлэн төрөлжүүлэх, хууль, хуульчилсан акт, олон улсын гэрээг ашиглах, хэрэглэх нөхцөлийг хангах;
- Интернэт номын санг ажиллуулах.

Интернэт нь нэг талаас хэрэглэгч, үйлчлүүлэгч нарт мэдээлэлтэй харилцах өргөн боломжийг олгож, хуулиар зөвшөөрөгдсөн эрх зүйн харилцааг бий болгодог.

Нөгөө төлөөс интернэтийн сүлжээнд байгаа мэдээллийн технологид нэвтрэх, хэрэглэх улмаар түүнийг ашиглах нөхцөл нь технологийн болоод хууль зүйн зарим хязгаарлалтаар зохицуулагдахаас аргагүй байдалд хүрч байна.

Мэдээллийн харилцаанд оролцогчид нь мэдээллийн шийдэл гаргахад ямар нэгэн үйл ажиллагаа явуулахдаа эрх зүйн хэм хэмжээгээр тогтоосон эрхийг эдэлж үүргээ хүлээхээс гадна хуулиар зохицуулагдсан дүрмийг заавал дагаж мөрдөх шаардлагатай юм.

Интернэт мэдээллийг хүлээж авах, ашиглах, хэрэглэхтэй холбогдсон эрх зүйн харилцааг зөвхөн үндэсний хууль, хуульчилсан актуудаар зохицуулах төдийгөөр явцуу ойлгож болохгүй бөгөөд стандарт-техникийн нөхцөл, технологийн дэвшилтэт горим, зарчмуудыг эрх зүйн зохицуулалттай болгох, олон улсын эрх зүйн хүрээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн жишиг, хэм хэмжээнүүдийг тогтоох явдал онцгой ач холбогдолтой.

Интернэт хэрэглээний орчинд мэдээллийг хууран мэхлэх, оруулах, устгах, хаах, өөрчлөх эсхүл компьютерийн мэдээлэл хадгалах хэрэгслийн үйл ажиллагаанд

¹ mn.m.wikipedia.org

оролцох, компьютерийн болон мэдээлэл харилцааны сүлжээг дамжуулалт хийх замаар бусдын эд хөрөнгийг шамшигдуулах гэсэн хуулиар зөвшөөрөгдөөгүй хэм хэмжээг зохицуулах эрх зүйн орчин шаардлага бий болсон.

Дэлхийн зарим улсад интернэт хэрэглээг зохицуулсан хууль тогтоомжид орон энэхүү шинэ мэдээлжсэн харилцааг хууль тогтоомж, эрх зүйн зохицуулалтаар бүрдүүлсэн.

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 159.3 дугаар зүйл.Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах гэмт хэрэг

1.Цахим төлбөрийн хэрэгсэл ашиглаж залилан хийсэн бол 120 мянга хүртэл рубль эсхүл ялтны хоёр жил хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогын хэмжээгээр торгох эсхүл 360 цаг хүртэл хугацаагаар албадан хөдөлмөр эрхлэх, эсхүл хоёр жил хүртэл хугацаагаар эрх чөлөөг хязгаарлах, эсхүл 4 сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, эсхүл нэг гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2.Энэ хэргийг урьдчилан үгсэн тохиролцсон бүлэг үйлдсэн, их хэмжээний хохирол учруулсан бол хариуцлагыг хүндрүүлнэ.

3.Энэ зүйлийн нэг болон хоёр дахь хэсэгт заасан хэргийг албан тушаалын байдлаа ашиглан, мөн их хэмжээгээр үйлдсэн бол таван зуун мянган хүртэл рубль эсхүл ялтны нэгээс гурван жил хүртэл хугацааны цалин хөлс, бусад орлогны хэмжээгээр торгох, хоёр жил хүртэл хугацаагаар эрх чөлөө хязгаарлаж таван жил хүртэл хугацаагаар албадан хөдөлмөр хийлгэх эсхүл, хоёр жил хүртэл хугацаагаар эрх чөлөөг хязгаарлаж, наян мянга хүртэл рубль эсхүл ялтны 6 сар хүртэл хугацааны цалин хөлс бусад орлогын хэмжээгээр торгож зургаан жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

4.Энэ зүйлийн нэг болон гурав дахь хэсэгт заасан хэргийг зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр хохироож үйлдсэн бол хариуцлагыг хүндрүүлнэ.

ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 159.6 дугаар зүйл.Компьютерийн мэдээллийн салбарт залилан хийх гэмт хэрэг

1.Компьютерийн мэдээллийн салбарт хууран мэхлэх буюу компьютерийн мэдээллийг оруулах, устгах, хаах, өөрчлөх эсхүл компьютерийн мэдээлэл хадгалах хэрэгслийн үйл ажиллагаанд оролцох, компьютерийн болон мэдээлэл харилцааны сүлжээг дамжуулалт хийх замаар бусдын эд хөрөнгийг шамшигдуулсан ...

2.Энэ хэргийг урьдчилан үгсэн тохиролцсон бүлэг үйлдсэн, их хэмжээний хохирол учруулсан бол хариуцлагыг хүндрүүлнэ.

3.Энэ зүйлийн нэг болон хоёр дахь хэсэгт заасан хэргийг албан тушаалын байдлаа ашиглан, мөн их хэмжээгээр үйлдсэн, банкны данс, цахим мөнгөний хувьд үйлдсэн бол

4.Энэ зүйлд заасан гэмт хэргийг зохион байгуулалттай бүлэг, эсхүл онц их хэмжээгээр хохироож үйлдсэн бол 10 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн 263а-д Компьютерийн залилан²

1.Өөртөө болон гуравдагч этгээдэд эд хөрөнгийн давуу байдал үүсгэхийн тулд буруу зохион бүтээсэн программаар, худал эсвэл бүрэн бус мэдээллээр, зөвшөөрөлгүй мэдээлэл ашиглан эсвэл үйл явцад зөвшөөрөлгүйгээр нөлөөлөх зэргээр мэдээлэл боловсруулах ажиллагааны үр дүнд нөлөөлж бусдад хохирол учруулсан бол таван жил хүртэл хугацаагаар хорих буюу торгох ялаар шийтгэнэ.

2.Ийм төрлийн гэмт хэрэг үйлдэх зорилгоор компьютерийн программ үйлдвэрлэх, өөртөө олж авах буюу бусад этгээдэд олж өгөх, зарах, хадгалах эсвэл

² Монгол, Орос, Хятад, Герман Улсын Эрүүгийн Хууль. УБ., 2021.

бусдад үлдээх зэргээр энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгт бэлтгэсэн бол гурван жил хүртэл хорих буюу торгох ялаар шийтгэнэ.³

БНХАУ-ын Эрүүгийн хуулийн 6 дугаар бүлгийн Нийгмийн хамааралтын эмх журмыг харшилсан ял. Нэгдүгээр хэсэг. Олон нийтийн эмх журмыг самууруулсан ял⁴

285 дугаар зүйл. Улсын тогтоолыг зөрчин улсын хэрэг явдал, улсын батлан хамгаалалтын бүтээн байгуулалт, оройлсон шинжлэх ухаан техник мэргэжлийн хүрээн дэх компьютерийн мэдээ сангийн системд халдан орсон байвал гурван жилээс доош хугацаатай хорих буюу хорьж хөдөлмөрлүүлэх шийтгэнэ.

Улсын тогтоолыг зөрчин өмнөх бадагт тогтоосноос гаднах компьютерийн мэдээ сангийн системд халдан орсон буюу бусад мэргэжлийн арга барилыг хэрэглэж байгаад тус компьютерийн мэдээ сангийн системд хадгалж, шийдвэрлэж байгаа буюу дамжуулж байгаа дайд-ыг олсон, эсхүл тус компьютерийн мэдээ сангийн системийг хуул бусаар эзэмдээд, үйл байдөл хүнд ноцтой байвал 3 жилээс доош хунацаатай хорих буюу хорьж хөдөлмөрлүүлэхээр шийтгэж зоосоор торгохоор нийлүүлэн шийтгэх буюу дангаар шийтгэнэ. Үйл байдал нь онцгой хүнд ноцтой байвал гурван жилээс дээш долоон жилээс доош хугацаатай хорихоор шийтгэж, зоосоор торгохоор нийлүүлэн шийтгэнэ.

Компьютерийн мэдээ зангийн системд халдан орох, түүнийг хууль бусаар эзэмдэхэд тусгайлан хэрэглэх программ, багажийг хангасан, эсхүл бусад хүний компьютерийн мэдээ зангийн системд халдан орох түүнийг хууль бусаар эзэмдэх хуулийг зөрчсөн ялт ажиллагаа хийж байхыг мэдэж байгаад түүнд программ, багаж хангаад, үйл байдал нь хүнд ноцтой байвал өмнөх бадгийн тогтоол ёсоор шийтгэнэ.

286 дугаар зүйл. Улсын тогтоолыг зөрчин компьютерийн мэдээ зангийн системийн хүчин чадлыг хасаж хаясан, засаж өөрчилсөн, нэмсэн, харшилнаас болж компьютерийн мэдээ зангийн системийг хэвийн байдлаар ажиллаж чадахгүй болгоод хүнд ноцтой уршиг татсан байвал таван жилээс доош хугацаатай хорих буюу хорьж хөдөлмөрлүүлэхээр шийтгэнэ. Улсын тогтоолыг зөрчин компьютерийн мэдээ зангийн системийн хадгалсан шийдвэрлэсэн буюу дамжуулсан дайд ба хэрэглээний программыг хасаж хаях, засаж өөрчлөх, нэмэх жолоодлогоо хийгээд хүнд ноцтой уршиг татсан байвал өмнөх бадгийг тогтоол ёсоор шийтгэнэ. Компьютерийн вирус зэрэг эвдлэгийн чанартай программыг зориуд үйлдэж, дэлгэрүүлээд компьютерийн системийг хэвийн ажиллагааг нөлөөлж, хүнд ноцтой уршиг татсан байвал нэгдүгээр бадгийн тогтоол ёсоор шийтгэнэ.

287 дугаар зүйл. Компьютерийг ашиглан мөнгөн гүйлгээний мэхлэлийн ажиллагаа хийсэн, хулгайлсан, шамшсан, албаны зоосыг нүүлгэн хэрэглэсэн улсын нууцыг хулгайлан авсан буюу бусад ялт ажиллагааг хийсэн байвал тус хуулийн холбогдол бүхий тогтоол ёсоор ял тогтоож шийтгэнэ.

Монгол Улсын хувьд мэдээллийн эрх чөлөөний хуулийг гаргах, компьютерийн сүлжээний орчин дахь интернэт-хэрэглээний эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох, мэдээллийн сүлжээ, мэдээллийн систем, мэдээлэлжүүлэлтийн багц хуулиудыг гаргах замаар эрх зүйн шинэчлэлийн реформыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх явдал хойшлуулшгүй зорилт болж байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 26 дугаар бүлэг. Кибер аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг. 26.1.Кибер орчинд хууль бусаар халдах гэмт хэрэг⁵

³ Ц.Цэлмэг, Д.Майцэцэг. Харьцуулсан эрүүгийн эрх зүй. УБ., 2021.

⁴ Монгол, Орос, Хятад, Герман Улсын Эрүүгийн Хууль. УБ., 2021.

⁵ www.legalinfo.mn

1.Кибер орчинд зөвшөөрөлгүйгээр хандаж мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээнд нэвтэрсэн, танилцсан бол хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл зургаан сараас хоёр жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2.Кибер орчинд хууль бусаар халдаж мэдээллийг устгасан, гэмтээсэн, өөрчилсөн, засварласан, нуусан, нэмж оруулсан, хуулбарлаж авсан, ашиглах боломжгүй болгосон бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

3.Кибер орчинд хууль бусаар халдаж мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээг ашиглах боломжгүй болгосон, хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулсан, хандалтад хязгаарлалт тогтоосон, ноцтой саад учруулсан бол хоёр жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

4.Энэ зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт заасан гэмт хэргийг үйлдэх зорилгоор мэдээлэл хадгалагдаж байгаа төхөөрөмжийг устгасан, гэмтээсэн бол хоёр жилээс арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

5.Энэ зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт заасан гэмт хэргийн улмаас төрийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа алдагдсан бол арван мянган нэгжээс дөчин мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

6.Энэ зүйлийн 2, 3 дахь хэсэгт заасан гэмт хэргийг:

6.1.Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн;

6.2.Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл агуулж байгаа мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээнд; төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээний албан болон тусгай хэрэглээний сүлжээнд; онц чухал мэдээллийн дэд бүтэцтэй байгууллагын мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээнд халдсан бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

26.2.Кибер орчинд хууль бусаар халдах, программ хангамж, техник хэрэгсэл бүтээх, бэлтгэх, борлуулах, ашиглах, тараах

1.Энэ хуулийн 26.1 дүгээр зүйлд заасан гэмт хэргийг үйлдэх зорилгоор мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээнд хууль бусаар нэвтрэх тусгай программ, техник хэрэгслийг бэлтгэсэн, борлуулсан; программ хангамжийг тусгайлан зохиосон, зориудаар ашигласан, санаатай тараасан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2.Энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэргийг:

2.1.Зохион байгуулалттай гэмт бүлэг үйлдсэн;

2.2.Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл агуулж байгаа мэдээллийн системд; төрийн мэдээллийн нэгдсэн сүлжээний албан болон тусгай хэрэглээний сүлжээнд; онц чухал мэдээллийн дэд бүтэцтэй байгууллагын мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээнд халдсан бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Монгол Улсын Хүний хувийн мэдээлэл хадгалах тухай хуулийн 6 дугаар бүлэг. Мэдээлэл хамгаалах эрх бүхий байгууллага⁶

⁶ www.legalinfo.mn

25 дугаар зүйл.Цахим орчинд мэдээлэл хамгаалах талаарх цахим хөгжил, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх

25.1.Цахим хөгжил, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага цахим орчинд мэдээлэл хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

25.1.1.Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангаж, олон нийтэд сурталчлан таниулах, холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах, мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;

25.1.2.Хүний эмзэг мэдээлэл, генетик болон биометрик мэдээлэл боловсруулахад баримтлах технологийн аюулгүй байдлын шаардлага, журмыг батлах;

25.1.3.Мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, ашиглах зориулалттай мэдээллийн системийн аюулгүй байдал алдагдсан, кибер халдлагад өртсөн талаар мэдээлэл хариуцагчаас ирүүлсэн мэдэгдлийг хүлээн авч бүртгэн, шаардлагатай арга хэмжээг даруй авах.

Санал

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах санал дэвшүүлж байна. Үүнд:

1.Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах, зохих чанарын харилцаа холбооны үйлчилгээг авах баталгааг хангах;

2.Мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, ашиглах зориулалттай мэдээллийн системийн аюулгүй байдлыг хангах;

3.Төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, нээлттэй, хүнд сурталгүй, ил тод, хариуцлагатай байдлыг идэвхжүүлэхэд цахим засаглалыг хөгжүүлэх хууль тогтоомжид үнэлгээ, дүн шинжилгээ хийх, сайжруулах, шинээр боловсруулах;

4.Цахим орчинд хүүхдийг аливаа зохисгүй агуулга бүхий мэдээ, мэдээлэл, контентоос хамгаалах арга хэмжээ авах;

5.Цахим орчинд хувийн мэдээллийг хамгаалах, цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр төр болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах-зэрэг болно.

Ашигласан материал

- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль УБ., 2017 он
- Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль. УБ., 2021 он
- Ж.Эрдэнэбулган нар. Монгол, Орос, Хятад, Герман Улсын Эрүүгийн хууль. УБ., 2021 он
- Ц.Цэлмэг, Д.Майцэцэг. Харьцуулсан эрүүгийн эрх зүй. УБ., 2021 он
- Д.Баярсайхан. Эрх зүйн онол. УБ., 2018 он
- Д.Баярсайхан. Эрүүгийн процессын эрх зүй. УБ., 2020 он
- www.Legalinfo.mn
- www.wikipedia.org
- www.crc.gov.mn